
Hannes Böhringer

RENDET RAKNI

Tillmann J. A. fordítása

Szokás szerint rend van az íróasztalomon, a szobában, ahol dolgozom, és tulajdonképpen az egész lakásban is így van. Kezdetben, amikor még fiatal voltam: kevés helyem, kevés pénzem, kevés dolgom, kevés könyvem volt, sokkal könnyebben ment minden. A szűkös körülmények rendre kényszerítettek. De a rend nem marad meg. Elmúlik, eltűnik. Mindig újra vissza kell hozni, elő kell állítani, vagy meg kell találni. A rend a szokásokkal együtt észrevétlenül megváltozik.

Gondozás, rendrakás nélkül a szokások és rendezettségük formátlanná válnak. Elhanyagoltakká lesznek. Ehhez járul még: mindenkinek megvan a saját rendje és a rend megőrzésének sajátos módja. Ezt akkor venni észre, amikor az ember másokkal együtt él, együtt dolgozik. Egyes rendezettségük olyannyira öntörvényűek és mozdíthatatlanok, hogy nem illeszthetők másokhoz, vagy ha mégis, akkor csak átmenetileg és nem tartósan. Vajon nem szükséges-e, hogy a rend kezdetől fogva közös és általános legyen? És egészen különböző annak érzése is, hogy mikor válik a zűrzavar uralkodóvá, és mikor ideje rendet rakni. Az egyik ember állandóan rendet rak, de mindig csak egy kicsit itt-ott. Így tartja a rendtelenséget elviselhető keretek között. A másik hagyja meg-növekedni, és aztán nagy rendrakást és takarítást csinál. Az egyik rendje a másik számára merő rendtelenségnek tűnik; nem ismeri fel rendjét. A rendes ember rendje gyakran pedáns és steril benyomást kelt, kényszernek hat, amelynek aláveti magát, amelyhez másoknak is igazodniuk kell. Az élet mérsékelt zűrzavarban áll fenn, és elil-lan, ha rigiddé válik a rend.

Mindig eljön a pillanat, amikor az ember szeretne rendet rakni, sőt kell is. Vége a télnek vagy egy életszakasznak. Befejeződött egy munka. A maradványok és segédeszközök még szertehevernek. A régit el kell rakni, és teret kell engedni valami újnak. Össze kell rámolni. Ami még mindig nem olyan súlyos, mint egy költözés: a ki- és be-rámolás. Mit viszek magammal az új lakásba, mit hagyok hátra, dobok ki? Az aktuáli-san kellő és a haszontalanná és értéktelenné vált, tehát kidobható dolgok között van-nak azok, amelyekről számos okból nem akarok lemondani, mert még szükségem le-het rájuk, és mert szeretem őket, és kedvesek nekem. Emléktárgyak, öröklött dolgok, ajándékok. Ezeket el kell rámolni. Mert csak az elrámolás során jutok ahhoz a térhez, amelyre valóban szükségem van: játéktérhez, a szabadság teréhez. Csak ez tér. Csak egy szabad mozgással kitölthető térben tudok valamit kezdeni összerámolt és elraktá-rozott dolgokkal, és egyúttal eltekinteni tőlük.

De hogyan lehet ilyen teret nyerni, így összerámolni? Mindent vissza a megszokott helyére! Amde hová az időközben hozzájuk származott dolgokkal? A szertesztét heve-rő zűrzavar ládákba rakása a padláson vagy a pincében csak a rendtelenséget helyezi innen oda. Ha az ember mindent eldob, ami nem fér bele a meglevő rendbe, akkor túl sok értékes megy veszendőbe. Egy új rendhez hiányzik az idő. Attól is tartani kel-lene, hogy semmit sem találnánk meg elég gyorsan, mivel a megszokott dolgokat az ember a szokott helyükön keresi. Így aztán a rendrakás többnyire összevisszaságra ve-

zet: van, ami visszakerül régi helyére, van, amit eldobunk, van, amit dobozolunk, és néha nekikezdünk darabonként egy új rendnek. De sose jutunk a végére.

Rendszerint mellékesen csinálunk rendtelenséget, a munka, a gazdálkodás, a lakás használata során. Rendszerint mellékesen össze is rámolunk. De elsősorban is foglalkozhatunk ezzel: hogy teret nyerjünk, hogy helyhez jussunk, játéktérhez, a szabadság teréhez. Így ez építészet. Az építészet a jó konyhaművészethez hasonlítható. A jó konyha nem ünnepi ebédekből áll, hanem a hétköznapi maradványkonyhából, az okos újrahasznosításból, az egyszerű, könnyű ételekből, amelyek mindennap élvezetesek. Az antik filozófiában diétának vagy ethosznak, helyes életmódnak, jó szokásnak nevezték.

Heidegger a lakozás (Wohnen) ápolásában látta építészet és filozófia közösségét. Én lakozás helyett szokást (Gewohnheit) mondom. A megszokottnak összerámolva kell lennie (aufgeräumt). Mivel a szokás hozza létre a játék- és szabadságtereket (Spiel- und Freiheitsräume). A megszokott azáltal mentesít számtalan különböző döntés terhe alól, hogy szokásos módon cselekszünk. Csak a szokás teremtette terekben nyerünk szabadságot és játéklehetőséget arra, hogy a szokásokat megkérdőjelezzük, megváltoztassuk avagy részlegesen hatályon kívül helyezzük. A szokások teremtette térben eshet meg a szokatlan és rendkívüli.

Minél kevésbé feltűnőek és magától értetődőek a szokások, annál jobban működnek. Ebben különbözik az építészet az utána következő művészetektől: az építészet a fel nem tűnő kultúrája. Míg a többi művészet feltűnni kíván, annak a minősége, amit építészetnek nevezek, csak a második vagy harmadik pillantásra válik láthatóvá. Mert túl magától értetődően mozog benne az ember.

Építészetként tekintve a filozófia, mint a jó szokások ápolása, a személyes és történelmi készletek állandó rendbetétele. Milyen könyvekre, gondolati örökségre, fogalmakra, modellekre, elméletekre van szükségem, melyeket kell latens készletben tartani, mi kerüljön a pincébe, melyik könyvet üssem fel, melyik maradjon csukva? Állandó kényes mérlegelés olvasottság és elfogulatlanság, tudás és kalkulált nem tudás között; egy olyan játéktér megteremtése, amelyben a régi ócskasággal megint kezdhetek valamit, de túl is tehetem magam rajta, amelyben észreveszem, hogy éppen tévesen hajítottam ki egy könyvet.

A képzettségen és az olvasottságon túl az összerámolás a hangulatra is kiterjed. A szerzetést lévő elmérgesedett érzésektől, kínzó emlékektől meg kell szabadulni, vagy gondosan szekrénybe kell zárni őket. A használhatókat elérhető közelségben kell őrizni és így tovább. Végül az ember rendben lesz – derűs, ahogy régen mondták. A rámolás végén az összerámoltság, „*friss levegő*” (Nietzsche), világosság, könnyűség, szabadság, játéktér van.

A filozófiában a rámolást, a felszámolást többnyire felvilágosításnak nevezik. Ami felvilágosít és az, amiről felvilágosítást kapunk, gyakran rosszul volt elrakva, és ezért romlott meg, vagy veszett el, vagy hajították el bátran. Ám egy lakás berendezéséről nem lehet teljesen lemondani. Ami kiselejtezésre került, kimustrálásra kerül, azt valahogy pótolni kell. A pótlás nem mindig jobb, tartósabb, kényelmesebb, megbízhatóbban működő. A pótlás kényszerében ismeri fel az ember, hogy egy szellemi háztartásban csak átmenetileg, kisegítésképpen lehet valamit kidobni. Ez teszi a rámolást, a rendrakást oly nehézé.

Heidegger azt mondja, hogy a lakozás és négyességben való lakozás: az ég és föld, a halandóság és a halhatatlanság tartógerendái között. Istenem!, hisz ez azt jelenti, hogy fel kell hozni a pincéből a teológiát és a metafizikát, és visszaállítani a könyvespolcra.

Szokásokban lakozunk. Ezek adnak teret ahhoz, hogy tevékenykedhessünk, hogy történhessen valami, valami különös. Magukban a szokásokban nincs semmi különös, olyannyira feltűnés nélküliek, hogy alig vesszük észre. Csak utólag ismerjük meg őket igazán, amikor felhagyunk velük. A szokásokat mellékesen ápoljuk, ahogy mellékesen állandóan össze is rámolunk. Csak így marad a zűrzavarunkban némi játék. Vannak, akik a rendrakást, az összerámolást legfőbb feladatukká teszik. Filozófusok, építészek megpróbálnak rendet vinni a gondolatok és érzések, a lakások és városok zűrzavarába: sűrítést, kibogozást, összehálózást, keverést, visszaépítést, kiépítést, lebontást, rekonstrukciót.

Természetesen minden másként alakul a tervezetthez képest. Túl sok előre nem látható történik, túl sok ellentétes szándék ütközik össze. Így minden kisiklik. Ha másként lenne, állandóan a régi rendezettség, levetett szokások hátrahagyott zűrzavarát kellene felrámolni. Utólag tisztábban látja az ember, hogy helyre kellett volna állítani azt, amit lebontott, és inkább le kellett volna bontani, amit tévesen helyreállított.

Mindig történik valami előre nem látható, valami mindig közbejön. De a szokások magukban is elégtelenek. Ha rendben lennének, soha nem válna unalmassá a szokásos. Az a szabad tér, amelyet lehetővé tesznek számunkra, elég ahhoz, hogy mindig újra örülhessünk a megszokottnak és olykor a szokatlannak, az ünnepinek. Ám a városok fesztiválizálódása, az event-kultúra, a látványosságépítészet inflációja a szabad teret megint elfoglalja. Építészet és művészet közelít egymáshoz.

A művészet esemény, aktualitás, ami elmúlik, de visszatérhet, és meg is maradhat, ha beválik. Megmaradva azonban visszalép, teret ad, építészetté válik és jó szokássá. A művészet és építészet összjátékából a művészet előbb-utóbb tartózkodást tanul, és az igényes építészet megfontoltságot. A látványosat és különöset csak úgy lehet fokozni, ha a szokásosba és a fel nem tűnőbe fordítják át. Ekkor építészetté válik. A stílustörténet nyelvezetében azt lehet mondani, hogy a városok mostani barokkizálása felkelti a klasszikus tartózkodás és egyszerűség iránti igényt. A filozófiában az egyik diskurzus felrámolja/számolja a másikat. Rövid ideig úgy tűnik, hogy helyreállt a szabad gondolkodás játéktere. Ám hamarosan betölti az a diskurzus, amelyik felszámolta a régit, és teret nyitott.

Az építészetnek ma az ellentétén, a képzőművészetén át vezető kerülő úton, a különös, a feltűnő, az aktualitás, a megrendezett esemény útján kell mennie. Ám valószínű, hogy ez mindig is így volt. A feltűnőnek észrevétlenné kell válnia; képes kell legyen arra, hogy helyet adjon. A használat, a szokás, a megszokottság hitelesít. Ezért talán a legfontosabb és a leginkább magától értetődő szokás a hiányosság, az elégtelenség, a tökéletlen rend, a rend és rendetlenség összevisszaságának megszokása. A jó szokásokkal keretezett játékteret veszélyezteti a rendetlenség, a telerakottság mindenfélével, amire figyelmet kell fordítani, és ami hátráltat abban, hogy a játéktér adta szabadsággal élni lehessen.

A játékterek is elmúlnak. Ezek a rendezettség, az összerámoltság, a felvilágosodás észrevétlen momentumai, a rendetlen renddé válásának pillanatai – mielőtt elégtelenségükben megint zűrzavart nem okoznak. Átmenetileg, mellette elmenve, mellékesen derül ki egy régi rend zűrzavara, és az ember felfedezhet, meglelhet vagy feltalálhat egy újat. A tér nincs jelen, beáll, megesik, hogyha résnyi helyet hagynak neki a rámolás során. Az építészek nem építenek, hanem összerámolnak. A tér mindig tele van rakva, de összerámolva kitöltött és üres.